

Savjet

Savjet za tehnoetiku i antitotalitarizam

Deklaracija o tehnoetici i antitotalitarizmu

U ime Savjeta za tehnoetiku i antitotalitarizam stranke MOST Hrvatska

Predsjednik Savjeta: Luka Goleš Babić, MSc

Članovi Savjeta:

Luka Barišić, mag. ing. comp.

Petar Šarić, mag. educ. soc. et mag. educ. phil.

Sudjelovao u izradi dokumenta: dr. sc. Branimir Pervan

U Zagrebu, 05.01.2026.

DEKLARACIJA O TEHNOETICI I ANTITOTALITARIZMU

Okvir za tehnološki razvoj koji poštuje nepovredivost ljudske osobe

Ovom deklaracijom utvrđuju se temeljna načela tehnoetike i standardi zaštite građana u digitalnom prostoru, s ciljem očuvanja nepovredivosti ljudske osobe, ljudskog dostojanstva, temeljnih sloboda i etički usmjerenog tehnološkog razvoja.

Stručni savjet stranke MOST Hrvatska, Savjet za tehnoetiku i antitotalitarizam donosi sljedeću deklaraciju:

UVODNE ODREDBE

Polazeći od spoznaje da se suvremeno društvo nalazi u fazi duboke tehnološke transformacije koja zahvaća sve sfere ljudskog života, od komunikacije i obrazovanja do ekonomije, upravljanja i kulture;

Uviđajući da digitalne tehnologije, umjetna inteligencija i algoritamski sustavi donošenja odluka oblikuju nove obrasce društvene moći te stvaraju strukture koje mogu, ako ostanu neregulirane, narušiti temeljna prava i slobode građana;

Podsjećajući na upozorenja istaknutih filozofa i teoretičara tehnologije – poput Martina Heideggera, Jacquesa Ellula, Hansa Jonasa, Marshalla McLuhana i Neila Postmana – da tehnologija nikada nije neutralno sredstvo, nego forma kulture koja preoblikuje način na koji čovjek doživljava svijet, sebe i druge ljude;

Nadovezujući se na poruke crkvenog učiteljstva i drugih personalističkih tradicija, koje upozoravaju na opasnosti tehnokratske paradigme i naglašavaju prioritet osobe nad tehničkim sustavima;

Imajući u vidu da se ubrzani razvoj tehnoloških sustava često odvija brže od društvene, moralne i pravne mogućnosti da ih se u potpunosti razumije, nadzire i etički regulira;

Naglašavajući da se tehnologija sve češće koristi i kao instrument nadzora, bihevioralne kontrole i digitalne centralizacije moći te da pojedini modeli razvoja digitalnog identiteta, monetarne digitalizacije i personaliziranog nadzora predstavljaju ozbiljan rizik za demokratski poredak;

Svjesni da umjetna inteligencija – neovisno o svojoj tehničkoj naprednosti – ostaje lišena ljudske svijesti, moralne prosudbe i sposobnosti istinskog estetskog iskustva, te da u tom smislu odražava moral i pristranosti svojih tvoraca, a ne autonomnu etičku perspektivu;

Upozoravajući da fragmentacija znanja, preopterećenost informacijama i posljedično slabljenje ljudske sposobnosti sinteze otvaraju prostor novim oblicima manipulacije, propagande i tehnokratskog upravljanja pojedincima i društvom;

Uzimajući u obzir da tehnološki razvoj koji nije ukorijenjen u personalizmu, mudrosti i poštovanju ljudskog dostojanstva prijeti pretvoriti čovjeka u objekt obrade i puki resurs digitalnog sustava;

Savjet donosi sljedeća načela i preporuke.

OPSEG PRIMJENE

Načela i preporuke ove deklaracije primjenjuju se prvenstveno na:

- Digitalne i algoritamske sustave koji imaju značajan društveni učinak,
- Sustave koji se koriste u javnim institucijama, javnim službama ili kao infrastrukturno nužni sustavi,
- Privatne sustave čija primjena izravno ili neizravno utječe na temeljna prava, slobode i dostojanstvo građana, uključujući pristup uslugama, financijama, zapošljavanju, zdravstvu, obrazovanju, informiranju i političkom sudjelovanju.

Deklaracija se ne odnosi na trivijalne, tehničke i pomoćne automatizirane sustave koji nemaju značajan utjecaj na prava, slobode i/ili društvenu moć nad pojedincima.

I. NAČELA TEHNOETIČKOG DJELOVANJA

1. Primat ljudskog dostojanstva

Tehnološki sustavi, uključujući umjetnu inteligenciju, moraju služiti čovjeku, a ne ga nadomještati, nadzirati ili svoditi na skup podataka koji omogućuju manipulaciju njegovim ponašanjem.

2. Nepovredivost privatnosti

Pravo na digitalnu privatnost, kao i na privatnost samu po sebi, jedan je od temelja demokratskog društva i osnovni preduvjet slobode mišljenja, djelovanja i političkog sudjelovanja.

3. Transparentnost tehnoloških sustava

Razvoj, implementacija i nadzor nad sustavima automatiziranog donošenja odluka moraju biti transparentni, provjerljivi i podložni vanjskoj nezavisnoj kontroli. Transparentnost se osobito zahtijeva za sustave čije odluke imaju pravne, ekonomske, zdravstvene, sigurnosne ili društveno-isključujuće posljedice po pojedince ili skupine.

4. Očuvanje ljudske svijesti i etičke prosudbe

Korištenje tehnologije ne smije dovesti do eksternalizacije moralnih odluka na strojeve niti do atrofije ljudske sposobnosti razlikovanja dobra i zla.

5. Odbacivanje tehnokratske dominacije

Politička vlast ne smije biti prepuštena tehničkim, birokratskim ili automatiziranim strukturama koje nisu demokratski legitimne te koje, radi prirode svog ustrojenja, nemaju jedinstveno ljudsku sposobnost moralnog prosuđivanja i razlučivanja.

6. Personalistički pristup znanosti i tehnologiji

Razvoj znanosti i tehnologije mora biti ukorijenjen u personalističkoj etici koja polazi od dostojanstva svake ljudske osobe kao neponovljivog subjekta odnosa, a ne od apstraktnog pojma čovječanstva ili tehnološke efikasnosti.

7. Očuvanje slobode javnog govora

Digitalni prostor mora ostati otporan na centraliziranu cenzuru, manipulaciju i totalizirajuće ideološke pritiske, uključujući, ali ne ograničavajući se na političko filtriranje sadržaja, algoritamsko oblikovanje ponašanja i neprozirne sustave rangiranja informacija.

II. PREPORUKE I ZAHTJEVI ZA DJELOVANJE

1. Jačanje pravnog okvira za zaštitu digitalne privatnosti

- Uvesti zakonske odredbe koje ograničavaju masovni nadzor, praćenje i profiliranje građana putem digitalnih platformi.
- Osigurati da obrada osobnih podataka bude zakonita, pravedna i transparentna, s jasno definiranom svrhom koja je legitimna i razmjerna.
- Potaknuti razvoj i primjenu standarda koji osiguravaju načela “privatnosti po dizajnu” (eng. *privacy by design*), kako bi zaštita privatnosti bila ugrađena u temelj digitalnih sustava, uključujući i one temeljene na umjetnoj inteligenciji.
- Predvidjeti sankcije i pravne lijekove za zloupotrebe obrade podataka, uključujući neovlašteni nadzor, diskriminatorne algoritme i sustave profiliranja.
- Zaštititi prava pojedinaca na objašnjenje odluka sustava temeljenih na algoritmima odlučivanja, osobito kada algoritmi informiraju o ili donose važne odluke koje utječu na ljudska prava i slobode.
- Promicati javno uključivanje i participaciju u oblikovanju pravila zaštite podataka: uključiti civilno društvo, interdisciplinarne stručnjake i predstavnike građana u kreiranje i implementaciju zakona.

2. Uspostava nadzora nad sustavima umjetne inteligencije

- Uvesti obveznu etičku reviziju algoritama odlučivanja i modela umjetne inteligencije koji će se koristiti u sustavima od šireg javnog interesa.
- Osigurati interdisciplinarni nadzor, uključujući stručnjake za filozofiju, pravo, informacijsku sigurnost i sociologiju.
- Razviti sustave transparentnog izvještavanja i javne dostupnosti informacija o radu algoritama odlučivanja, uključujući njihove odluke, kriterije i potencijalne rizike za ljudska prava.
- Uvesti mehanizme odgovornosti i sankcioniranja za slučajeve zloupotrebe ili pogrešnih sustava za odlučivanje, kako bi se zaštitila prava i slobode građana.
- Promicati edukaciju i svijest građana o radu umjetne inteligencije i njezinim implikacijama na društvo, te uključiti javnost u procese evaluacije i nadzora ključnih sustava.

3. Ograničavanje digitalne centralizacije moći

- Spriječiti koncentraciju kontrole nad osnovnim infrastrukturnim sustavima (digitalni identitet, monetarne platforme, komunikacijske mreže) u rukama malog broja neizabranih i nekontroliranih subjekata – bilo korporativnih, političkih ili nadnacionalnih.
- Osobito odbaciti implementaciju centraliziranih, jedinstvenih i obaveznih sustava digitalnog identiteta koji omogućuju praćenje ili povezivanje svih aspekata života građana; digitalne monetarne platforme ne smiju biti jedina ni obavezna sredstva plaćanja, jer bi takva rješenja predstavljala ozbiljnu prijetnju privatnosti, građanskim pravima i osobnoj autonomiji.

- U tu svrhu osigurati obaveznu zaštitu gotovine i fizičkih osnovnih ljudskih dokumenata (osobne iskaznice, rodni listovi, zdravstvene knjižice), kako bi građani uvijek imali pristup ne-digitalnim sredstvima identifikacije i financijskog djelovanja.

4. Etika razvoja digitalnih inovacija

- Zabraniti korištenje sustava umjetne inteligencije za bihevioralno upravljanje, prediktivno sankcioniranje i automatizirane oblike društvene kontrole.
- Osigurati da se umjetna inteligencija koristi isključivo kao pomoćno sredstvo, a ne kao autonomni donositelj odluka koje utječu na temeljna prava građana.
- Promicati razvoj tehnologija umjetne inteligencije koje povećavaju ljudsku kreativnost, autonomno rasuđivanje i sposobnost kritičkog mišljenja, dok se odbacuju sustavi koji povećavaju ovisnost i dehumanizaciju.
- Prije uvođenja digitalnih sustava koji imaju značajan društveni učinak, osobito onih koje uvode javne institucije ili koji postaju infrastrukturno nužni, potrebno je provesti neovisnu procjenu utjecaja na društvo, privatnost i temeljna prava. Ta procjena treba, među ostalim, odgovoriti na sljedeća pitanja:
 1. Koji problem ova tehnologija rješava?
 2. Čije probleme ona rješava, odnosno koga koristi, a koga zanemaruje ili oštećuje?
 3. Koje nove probleme ili dosad nepredviđene posljedice može izazvati?
 4. Tko može biti posebno ranjiv ili ugrožen njezinom primjenom?
 5. Kako ova tehnologija mijenja način razmišljanja, komunikacije i interakcije među ljudima?
 6. Koje institucije i skupine dobivaju moć, a koje je gube?

5. Očuvanje ljudske dimenzije u tehnološkom razvoju

- Promicati tehnologije koje jačaju ljudsku kreativnost i autonomno rasuđivanje, a odbacivati sustave koji povećavaju ovisnost, fragmentaciju svijesti i dehumanizaciju.
- Odbaciti pristupe koji pokušavaju reducirati svijest te čovjekovu duhovnu ili estetsku dimenziju na tehničke ili podatkovne procese; zaštititi shvaćanje čovjeka kao bića koje nije svedivo na mjerljive podatke, modele izračuna ili prediktivne obrasce ponašanja.
- Odbaciti sve ideje transhumanizma i sličnih filozofija koje promiču zamjenu, nadogradnju ili redukciju čovjeka tehnologijom, jer one prijetu ljudskoj autonomiji, moralnoj prosudbi i dostojanstvu.
- Promicati propisivanje i primjenu lokalnih i međunarodnih pravnih i etičkih normi koje štite ljudsko dostojanstvo, jedinstvenost i integritet osobe, uključujući zabranu kloniranja i slične regulacije u području biotehnologije i medicine, pokazujući da čovječanstvo može i mora kontrolirati tehnološke prijetnje.

6. Zaštita ljudskog bića od tehnokratskog totalitarizma

- Uvesti mehanizme za pravovremenu identifikaciju i sprječavanje zloupotrebe digitalnih sustava koji mogu ugroziti slobodu, autonomiju ili dostojanstvo pojedinca.
- Zabraniti primjenu tehnologija koje ograničavaju ljudska prava, manipuliraju percepcijom ili podređuju osobnu autonomiju u ime „efikasnosti“ ili tehnološkog napretka.
- Uvesti javne mehanizme nadzora nad svim oblicima automatiziranog odlučivanja u državnoj upravi, zdravstvu, financijama i sigurnosti.

ZAKLJUČAK

Savjet za tehnoetiku i antitotalitarizam stranke MOST Hrvatska naglašava da tehnološki razvoj mora ostati podređen čovjeku, njegovoj autonomiji, dostojanstvu i moralnoj odgovornosti. Suvremeni tehnološki sustavi moraju služiti izgradnji pravednog društva, utemeljenog na personalističkim vrijednostima, nasuprot stvaranju digitalnog totalitarizma, tehnokratske dominacije ili raščovječenog poretka.

Ovom deklaracijom utvrđuju se temeljna načela tehnoetike i standardi zaštite građana, te se poziva sve društvene aktere da tehnologiju razvijaju, reguliraju i primjenjuju isključivo u korist čovjeka i općeg dobra.

Deklaracija također naglašava nužnost očuvanja ljudske dimenzije u tehnološkom razvoju, zaštitu personalističkog poretka, privatnosti, autonomije građana i slobode kritičkog mišljenja, odbacujući pritom ideje transhumanizma i tehnokratskih elemenata, kao što je obavezna, neselektivna i nekritička digitalizacija ključnih aspekata ljudskog života.